

Asia Kirjoitustulkkeen teoskynnys

Hakija K

Annettu 16.8.2016

Tiivistelmä

Kirjoitustulkkeen itsenäisyys ja omaperäisyys yksittäistapauksessa ratkaisevat sen, onko se tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentissa tarkoitettu muunnelma, tekijänoikeuslain 1 §:ssä tai 4 §:n 2 momentissa tarkoitettu teos vai eikö se saa tekijänoikeudellista suojaa.

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. K on pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, syntyykö tulkille tekijänoikeus tuotokseensa käytännössä aina, joskus tai ei milloinkaan. Onko kirjoitustulke tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettu teos vai 4 §:ssä tarkoitettu muunnelma?
2. Kirjoitustulkkausta käyttävät kuuroutuneet, vaikeasti kuulovammaiset, kuulonäkövammaiset ja jonkin verran viittomakieliset, kuurot henkilöt. Kirjoitustulkkauksen käyttötilanteet ovat vaihtelevia kokouksista asiointiin, opiskeluun, juhliin, teattereihin ja moniin muihin tapahtumiin ja tilaisuuksiin.
3. Tulkkeen tulee tuoda esille tilanteen vuorovaikutuksellisuus jotten pelkkien puhuttujen sanojen ja lauseiden lisäksi tulkki lisää myös mm. puhujan nimen tai hänen vaihtumisensa, mahdolliset merkittävät ympäristön äänet, puheesta erottuvan kuvailun sulkuihin. Välimerkit lisätään luettavuuden ja ymmärrettävyyden lisäämiseksi, samoin puheen sävyt esimerkiksi huutomerkkein.
4. Tulkkauks on aina simultaanitulkkaukselta reaaliaikaisesti. Puheen nopeuden vuoksi tulkki joutuu muokkaamaan eri tavoin alkupeiräistä lähdettä ja kahdesta tutkimuksesta käy ilmi että vaikka vain osa puheesta saadaan tulkkeeseen, mm. puheelle ominaisten toistojen ja uudelleen aloitusten vuoksi asiasisällöt välittyvät siihen.

5. Lausuntopyynnön liitteenä on 4 kirjallista esimerkkiä puhutusta puheesta ja sen jälkeen puheesta tehdystä kirjoitustulkkeesta.

VASTINE

6. T on antanut asiassa vastineen ja kertonut, että hakijan lausuntopyynnössä on selkeästi tuotu esille mitä kirjoitustulkkauksella tarkoitetaan ja mitä kirjoitustulkkauksessa syntynyt tuotos eli tulke on. Tekijänoikeuden kannalta pitää ottaa huomioon puhutun ja kirjoitetun kielen ero. Kirjoitustulkki muokkaa kuulemaansa puhetta joskus hyvinkin paljon ja lopullinen tulke on täysin kirjoitustulkin prosessoima muunnelma puheesta tekstiksi.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

7. Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Tekijänoikeus kirjalliseen teokseen

8. Tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen, olkoonpa se muun muassa kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys.
9. Tekijänoikeus ei kohdistu mihin tahansa esitykseen. Teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Suullisen esityksen ei tarvitse olla kiinnitetty alustalle kuten tallenteelle tai paperille.
10. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Tavanomaisena arviointikriteerinä on pidetty sitä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samantylaiseen lopputulokseen.
11. Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Jos ilmaus ei yllä teostason, ilmausta saa vapaasti käyttää.

12. Tekijänoikeussuojaa ei anneta sellaiselle tuotteelle, joka on syntynyt täysin mekaanisen työskentelyn tuloksena tai kopioimalla jo olemassa olevia tuotteita. Vakiintuneen näkemyksen mukaan teoksen aihetta, juonta, aiheen käsittelyä ohjaavaa metodologiaa, ideaa, periaatetta tai teokseen sisältyviä yksittäisiä tietoja ei suojata. Tekijänoikeus ei estä kahta henkilöä esimerkiksi kirjoittamasta kirjaa samasta aiheesta. Suojan kohteena on se teoksen ilmenemismuoto, johon tekijä on omaperäisellä tavalla ajatuksensa saattanut.
13. Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijänoikeus tuottaa, lain 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännoksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Kiellettyä on siten tekijänoikeudella suojatun teoksen tai sen teostasoon yltävän osan kopioiminen muuttamattomana tai muutettuna oman työn osaksi ja tällaisen suojatun teoksen tai sen osan saattaminen yleisön saataviin. Tietyissä tapauksissa teoksen osan käyttäminen ilman tekijän lupaa voi kuitenkin olla sallittua lain 2 luvun rajoitussäännösten, kuten esimerkiksi 22 §:n sitaattioikeutta koskevan säännöksen, nojalla.
14. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi 16.7.2009 antamassaan ratkaisussa C-5/08 (Infopaq), että 11 sanasta koostuva ilmaisu voi saada tekijänoikeussuojaa, jos ilmaisu on omaperäinen, tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Ratkaisussa C-145/10 (Painer), tuomioistuin katsoi, että teos voi saada tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos siten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä. Kansallisen tuomioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittykö teoskynnys.
15. Perinteisten kirjallisten teosten osalta teostasovaatimusta voidaan luonnehtia alhaiseksi, koska kirjalliset teokset usein jo itsessään ilmentävät tekijänsä luovia valintoja. Lyhytkin runo tai vaikkapa iskulause voi olla periaatteessa tekijänoikeuden suojaama. Haarmann käyttää esimerkkinä Eeva Joenpellon romaanin nimeä "Neito kulkee vetten päällä", jota voitaneen pitää siinä määrin itsenäisenä ja omaperäisenä, että teosuoja tulee sen kohdalla kysymykseen. Haarmann pitää kuitenkin esimerkkiään enemmän poikkeuksena kuin sääntönä: "Mitä lyhyemmästä ilmaisusta on kysymys, sitä todennäköisempää on, ettei se ylitä niitä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimuksia, joita tekijän-

oikeussuojan saaminen edellyttää" (Pirkko-Liisa Haarmann: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, 2005 s. 70).

Teoksen muuntelu tekijänoikeuslain 4 §:n perusteella

16. Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla sillä, joka on kääntänyt teoksen, muunnellut sitä tai saattanut sen toiseen kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tuossa muunnellussa muodossa. Myös muuntelijan panoksen on suojaa saadaksen osoitettava omaperäisyyttä. Muuntelijan oikeus kattaa vain hänen oman suorituksensa, eikä se rajoita tekijänoikeutta alkuperäiseen teokseen. Muunnelman tekeminen tekijänoikeussuojaa saavasta teoksesta sekä sen saattaminen yleisön saataviin edellyttävät alkuperäisen teoksen tekijän suostumusta. Kappaleiden valmistaminen 4 §:n 1 momentin nojalla suojaa saavasta muunnelmasta sekä muunnelman saattaminen yleisön saataviin edellyttävät sekä alkuperäisen teoksen tekijän että muuntelijan suostumusta. Teoksen muunteleminen voi tapahtua tekemällä teokseen lisäyksiä, poistamalla siitä osia tai tekemällä siihen tyyllillisiä muutoksia (Harenko-Niiranen-Tarkela: Tekijänoikeus. Kommentaari ja käsikirja, 2006 s. 57-58).
17. Tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentin mukaan, jos joku teosta vapaasti muuttaen on saanut aikaan uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäisteokseen. Tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momenttia on perusteltu lain esitöissä siten, että taiteellinen luomistyö saa yleensä vaikutteita samalla alalla tapahtuneesta vanhemmasta tuotannosta eikä sen vuoksi ole siitä kokonaan riippumaton. Jälkipolvet käyttävät hyväkseen olemassa olevia tyylipiirteitä, aatteita ja taiteellisia vaikutteita, ja näillä on hedelmöittävä vaikutus heidän työhönsä. Milloin uusi teos täyttää itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset, täytyy tekijän, vaikkakin hän sitä muovaillessaan on äsken mainitussa mielessä käyttänyt hyväkseen aikaisempaa teosta, saada luomukseensa itsenäinen tekijänoikeus (Komiteanmietintö 1953:5. Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 50).
18. Tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentti koskee teoksia, joiden luomiseen on jokin olemassa oleva teos antanut inspiraation tai vaikutteita mutta jotka eivät ole samastettavissa alkuperäiseen teokseen. Vapaan muunnelman hyödyntämiseen ei tarvita alkuperäisen teoksen oikeudenhaltijan suostumusta (Harenko-Niiranen-Tarkela: Tekijänoikeus. Kommentaari ja käsikirja, 2006, s. 59).

19. Yksityiskohtaisten sääntöjen antaminen siitä, miten raja itsenäisen luomisen ja muuntelemisen välillä käytännössä on vedettävä, on varsin vaikeaa. Riidanalaisissa tapauksissa rajanveto jää lain esitöiden mukaan oikeuskäytännön varaan, jolloin tuomioistuinten on vapaasti harkittava kaikki asiaan vaikuttavat seikat. (Komiteanmietintö 1953:5. Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, s. 50 ja Oesch, Rainer: Bildcitat, NIR 1997, s. 442)

Analyysi ja johtopäätökset

20. Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut lausuntopyynnön liitteenä olleita neljää esimerkkiä puhe- tai esityskatkelmista, joissa on alussa puhujan puhe kirjoitettuna muokkaamattomaan muotoon ja sitten tulke.
21. Jos tulkattava puhe on ilmaisultaan omaperäinen teos, sen kirjoitustulke voi nauttia tekijänoikeussuojaa tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentissa tarkoitettuna teoksen muunnelmana. Edellytyksenä on, että kirjoitustulke itsessään ilmentää tulkin kirjoittaessaan tekemiä omaperäisiä ja luovia valintoja ja kuvastaa hänen persoonansa. Tämä teoskynnyksen mahdollinen ylittyminen on ratkaistava tapauskohtaisesti. Teossuojaa nauttivan kirjoitustulkeen tekijän oikeus kattaa vain hänen oman suorituksensa, eikä se rajoita tekijänoikeutta alkuperäiseen teokseen. Muunnelman tekeminen tekijänoikeussuojaa saavasta teoksesta sekä sen saattaminen yleisön saataviin edellyttävät alkuperäisen teoksen tekijän suostumusta.
22. Tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentin säännös teosta vapaasti muuttaen luodusta uudesta ja itsenäisestä teoksesta ei sovellu kirjoitustulkkaukseen. Tulkkauksen on oltava uskollinen alkuperäisteokselle. Käytettävissä olevan aineiston perusteella tulkki ei voi muuttaa alkuperäistä puhetta vapaasti sillä tavoin, että tulkkauksen tuloksena syntyisi kokonaan uusi, alkuperäisteoksesta riippumaton vapaa muunnelma.
23. Jos tulkattava puhe ei ole tekijänoikeuden suojaama teos, myöskään puheen kirjoitustulkkaus ei yleensä muodosta tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettua itsenäistä teosta. Jos tulkki kuitenkin lisää kirjoittamaansa tekstiin esimerkiksi ympäristöä kuvailevaa, omaperäisesti ilmaistua tekstiä, nämä lisäykset saattavat nousta teoskynnyksen yläpuolelle. Ottaen huomioon, että tulke tehdään reaaliaikaisesti puheen kanssa ja että tulkkeeseen saadaan yleensä vain osa puhutuista sanoista, tämä vaihtoehto on

neuvoston arvion mukaan lähinnä teoreettinen ja tulee kyseeseen vain hyvin poikkeuksellisesti.

24. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyynnön liitteenä olleet 4 tulketta ovat sellaisia, että niiden on vastattava ajatussisällöltään sitä suullista ilmausta, joka on tekstittämällä muutettu kirjalliseen muotoon. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että täyttääkseen tekstitulkkeen tarkoituksen tulkkaja on voinut vain rajoitetusti tehdä sellaisia luovia valintoja, joiden lopputuloksena syntyisi omaperäisiä ilmaisuja. Huolimatta siitä, että kirjallisten teosten teostasovaatimus on yleisesti alhainen, tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyynnössä esitetyt neljä tulketta eivät ole kokonaisuutena siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä, että niitä voitaisiin pitää tekijänoikeussuojan piirissä olevina teoksina.

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Taina Pihlajarinne, Olli Pitkänen, Ilmo Laevuo, Maria Rehbinder, Anne Salomaa, Marja Heikkilä-Kauppinen, Pekka Heikkinen, Anniina Dahlström, Marja Hamilo, Jussi Mäkinen ja Mari Lampenius.